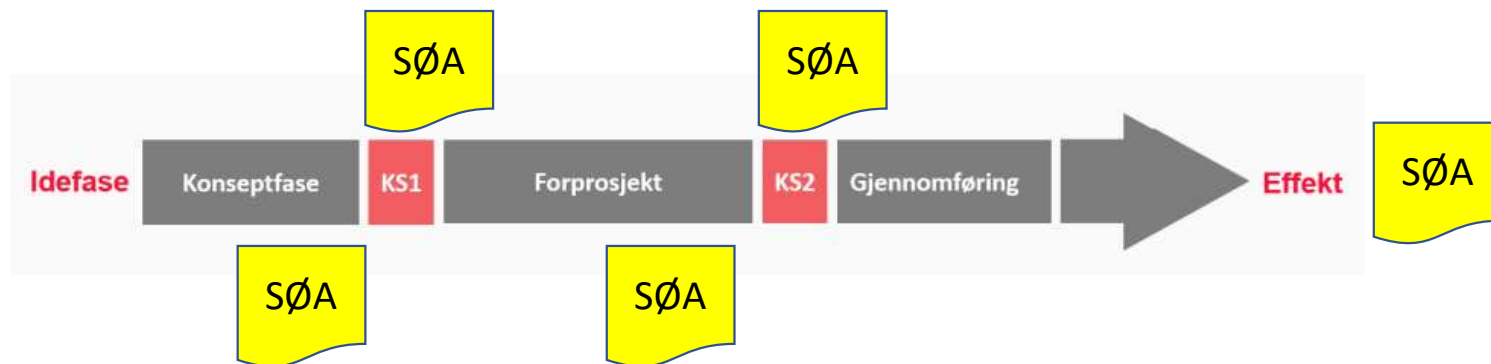

Forskningsprogrammet Concept

- Finansiert av Finansdepartementet
- Forankret ved NTNU, Institutt for bygg- og miljøteknikk
- En av hovedaktivitetene i programmet er å drive følgeforskning knyttet til store, statlige investeringsprosjekter
- En gullgruve av data:
- 120+ prosjekter har gjennomgått ekstern kvalitetssikring av konseptvalg
- Flere samfunnsøkonomiske analyser per prosjekt

Se nettsiden for studier om ulike tema innen KVV/samfunnsøkonomisk analyse

www.ntnu.no/concept/publikasjoner

- **Mandatet for analysen**
 - Concept-rapport nr. 58 , temahefte 10 mandatet
- **Problem og mål**
 - Concept-rapport nr. 65, Arbeidsrapport (2020) av OE/Atkins, Temahefte 5 og 11
- **Mulighetsanalysen**
 - Temahefte 7, Concept-rapport nr. 34
- **Nullalternativet**
 - Concept-rapport nr. 71
- **Levetid**
 - Concept-rapport nr. 67
- **Skjeve estimater**
 - Concept-rapport nr. 40 , Arbeidsrapport (2018) av Bardal/Reinar, Arbeidsrapport (2015) av Kvalheim
- **Usikkerhet**
 - Temahefte 4 og 6, Concept-rapport nr. 8 og 10-15, Arbeidsrapport (2018) av Hatling og Samset
- **Om å forutse fremtiden**
 - Concept-rapport nr. 53, Arbeidsrapport 2018-3 og 2019-6
- **Miljøkonsekvenser**
 - Concept-rapport 22, 24, 27, 37, 48
- **Brukerfinansiering**
 - Concept-rapport nr. 42, 47
- **Verdsetting av liv og helse**
 - Temahefte nr. 8
- **Vernede bygninger**
 - Temahefte nr. 14, Arbeidsrapport 2018-2
- **Transportpakker**
 - Arbeidsrapport (2017) av Sager mfl.
- **Samlokaliseringseffekter**
 - Arbeidsrapport (2016) av Hatling mfl.
- **Ikke-prissatte virkninger**
 - Concept-rapport nr. 38, Temahefte nr. 10
- **Transparens/ formidling**
 - Arbeidsrapport (2015) av Kvalheim
- **Mål, fordelingsvirkninger, andre hensyn**
 - Concept-rapport nr. 18, 29
- **Ringvirkninger**
 - Concept-rapport nr. 54 , Temahefte nr. 17
- **Bruk/ikke bruk av SØA**
 - Concept-rapport 33, 43, 63, 72, Arbeidsrapport 2019-1
- **Optimalisering (forbedring av lønnsomhet) og nyttestyring underveis**
 - Concept-rapport nr. 64, Følgforskning på E18 Dørdal-Grimstad (2020), Følgforskerrapport (2018) Politiets beredskapssenter, Arbeidsrapport 2019-4, 2019-5, 2020-2
- **Faktiske effekter**
 - Concept-rapport nr. 52 og 62
- **Overordnet om SØA**
 - Arbeidsrapport (2018) om god praksis i KVV-arbeid
 - Concept-rapport nr. 60 noen krevende tema
 - Concept-rapport nr. 66 om utvikling i beregningsforutsetningene

Noen viktige funn fra studier av praksis i samfunnsøkonomiske analyser

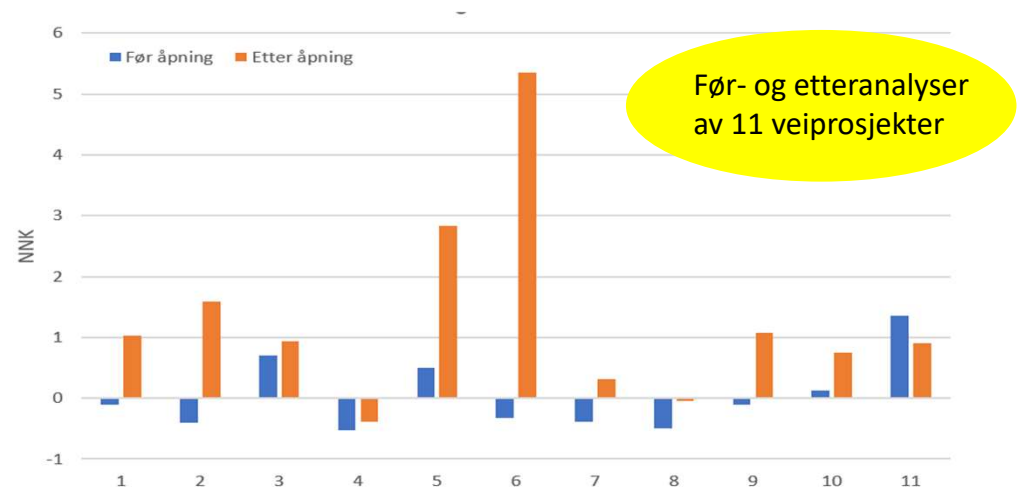
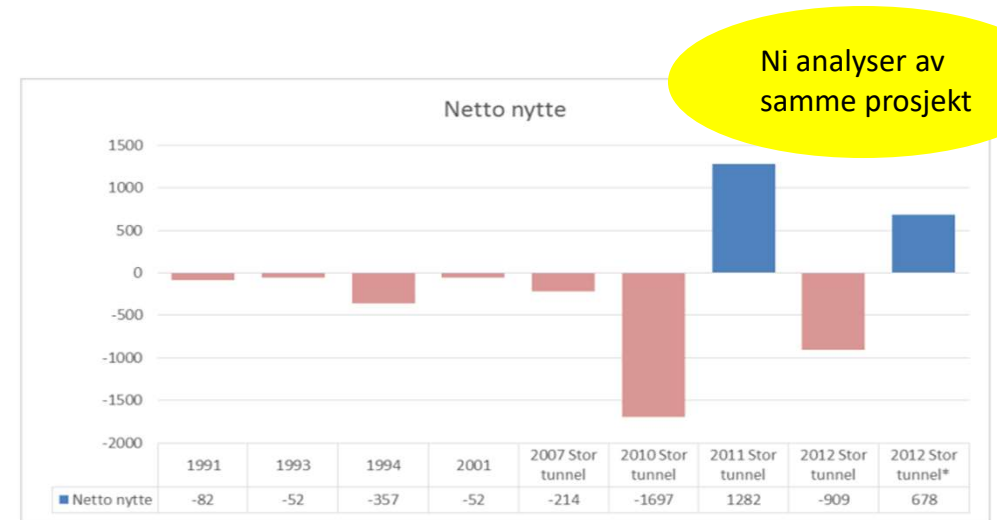
- **Etatene gjør en stor innsats med samfunnsøkonomiske analyser, og kvaliteten bli stadig bedre!**
- De mest alvorlige svakhetene finnes vanligvis på de tidligste analysestegene
 - Problemet/målet
 - Identifisere relevante tiltak

En offentlig utredning resulterer som regel i to alternativer som viser seg å være identiske – og et tredje som av en eller annen grunn er umulig.

(Gudmund Hernes)

Noen viktige funn fra studier av praksis i samfunnsøkonomiske analyser

- Kan være meget store variasjoner i beregnet lønnsomhet for samme prosjekt
 - Avhengig av hvem som gjør analysen
 - Før og etter
 - Følsomt for forutsetningene
- For lite bruk av empiri/evaluering av lignende prosjekter og tiltak
 - Langsiktige og komplekse virkninger

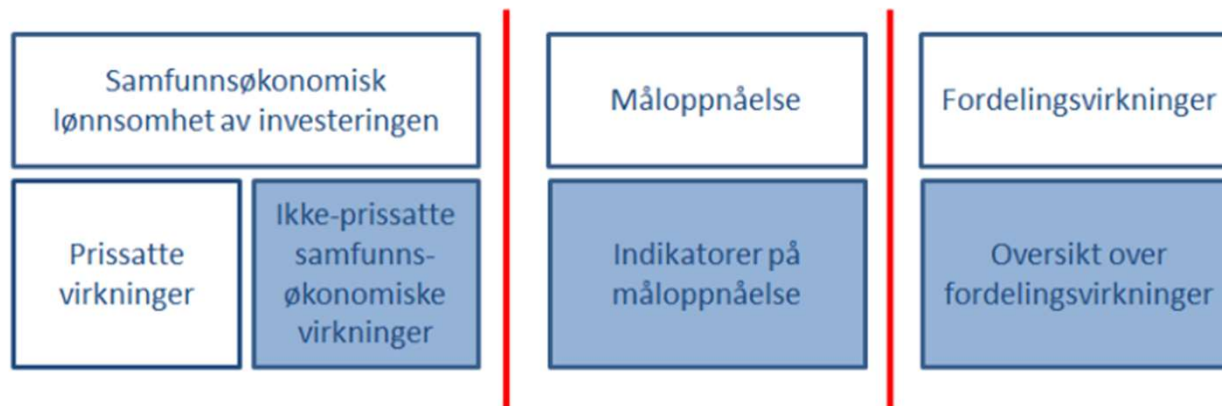
Noen viktige funn fra studier av praksis i samfunnsøkonomiske analyser

- Vi ser ofte ambisiøse, men upresise, nyttebeskrivelser
- Sammenhengen mellom det som skal bygges og effektene er uklar
- Forutsetninger, usikkerhet og andre nødvendige tiltak som er nødvendig for realisering av effekten, er ikke spesifisert

Noen viktige funn fra studier av praksis i samfunnsøkonomiske analyser

- Ikke-prissatte virkninger er fortsatt krevende!
 - Tolkningen: Ikke-prissatte samfunnsøkonomiske virkninger versus vurdering av måloppfyllelse
 - Behov for mer konsistent måling og skalering
- Måloppfyllelse og fordelingsvirkninger som del av det samlede beslutningsgrunnlaget

Noen viktige funn fra studier av praksis i samfunnsøkonomiske analyser

- Manglende (varierende) bruk av resultatene
- Hva kan gjøres med det?
 - Analysenes kvalitet
 - Relevans
 - Timing
 - Formidling

Sannsynligvis er det ingen prosjekter som blir stoppet på grunn av en negativ rapport dersom man har bestemt seg politisk.
(intervju med politiker, Concept-rapport nr. 72)

Studie om håndtering av nullalternativet i samfunnsøkonomiske analyser

Et vanskelig tema, som krever mye skjønn.

*Jeg tenker dette er det området innen
samfunnsøkonomisk analyse som
kanskje er mest manipulert*

(Kvalitetssikrer)

- Dokumentstudie: KVV- og KS-rapporter for 112 prosjekter
- Intervju med 41 nøkkelpersoner fra departementer, etater og KS-firma

Hva skal nullalternativet være?

Referansen for å vurdere tiltak

Et valgbart alternativ i seg selv

Koster (nesten) null

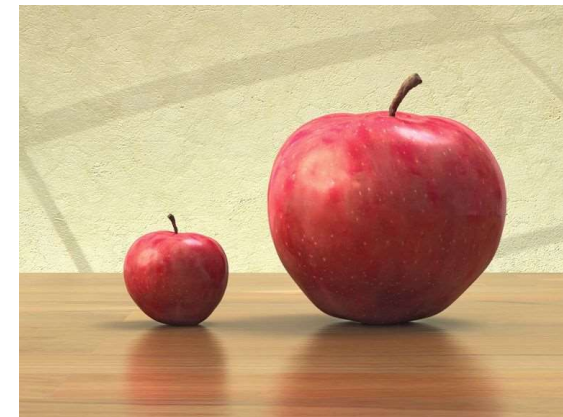
Utviklingen i
samfunnet (demografi,
økonomi, teknologi...)

Politikk,
andre tiltak

Drift/vedlikehold
av eksisterende
løsning

- Mange forutsetninger må gjøres

- Vanskelig å forene?
- Dersom nullalternativets levetid er svært kort kan en utvikle et nullpluss-alternativ i tillegg (unntaksvis i stedet for?)

Det «typiske» nullalternativet

- Oftest er det et «rent» nullalternativ, med lite vedlikehold og oppgradering
- **Nullalternativet brukes kun som referanse, ikke som valgbart alternativ**
 - Siles vekk tidlig i analysen basert på strenge mål og krav
 - Kritiseres av kvalitetssikrer, som mener man kunne gjort mer for å gjøre nullalternativet levedyktig

Er ikke så opptatt av valgbarhet. Nullalternativet skal uansett ikke velges (Etat)

Det hender så klart at nullalternativet ikke er valgbart, men dette misbrukes og overdramatiseres (Kvalitetssikrer)

Presentasjonen av nullalternativet er lite grundig og ikke transparent

- Nullalternativet presenteres sjelden grundig noe sted i analysen
- Dårlig dokumentert, og sjelden kvantifisert i særlig grad
- Bruk av differanseberegninger gjør at konsekvensene av å velge nullalternativet «forsvinner»
- Usikkerhet blir ikke belyst

Nytte

Det er sjelden man går inn på nytten av nullalternativet. (Etat)

Lettere å bare bruke null (Kvalitetssikrer)

Kostnad

Vi trenger mer kunnskap om driftskostnadene av eksisterende infrastruktur. (Etat)

Det er lettere å anslå hva en helt ny løsning vil koste å drifte. (Kvalitetssikrer)

Nullpluss-/minimumsalternativer

- Kun om lag en tredjedel av utredningene har med et null-pluss alternativ
- Omfanget av nullpluss varierer mye
 - Usikkerhet om hva nullpluss skal være. Hvor langt skal man gå i å løse problemet eller sikre god funksjonalitet?
- **Stort forbedringspotensial i utformingen av nullplussalternativer**

Det er nullpluss som er interessant. Null er jo sjelden valgbart. (Etat)

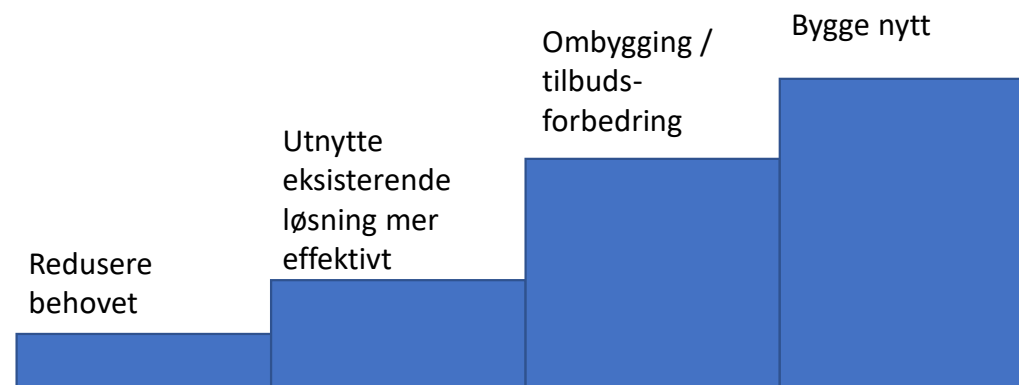
Vi må tenke mer i baner av gode nullplussalternativer. (Departement)

Utredning har et insentiv til å skjule gode nullplussalternativer for oss. (Kvalitetssikrer)

Firetrinnsmetoden anvendes ikke i tråd med hensikten

- Flere KVVU-er viser til at de har brukt firetrinnsmetoden til å lete etter minimumsløsninger
- Men i praksis ser vi at enklere tiltak på lavt nivå (som prising og regulering) sjelden blir videreført til alternativanalysen

Firetrinnsmetodikken brukes feil. Vi ser at den brukes til å argumentere seg bort fra tiltak på de lavere trinnene allerede før alternativanalysen (Departement)

Null/nullpluss anbefales nesten aldri i KVV-ene, langt oftere i KS1-rapportene

- KVV: 2 % anbefaler null eller nullpluss
 - Overraskende gitt at tiltaksalternativene ofte har svært negativ NNV
 - 62 % av KVV-ene siler nullalternativet raskt vekk som ikke-reelt, kun ca. 30 % utreder det seriøst
- KS1: 24 % anbefaler null eller nullpluss

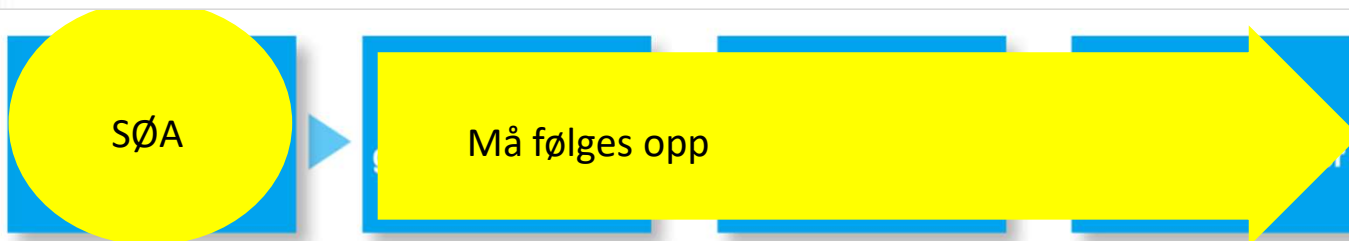
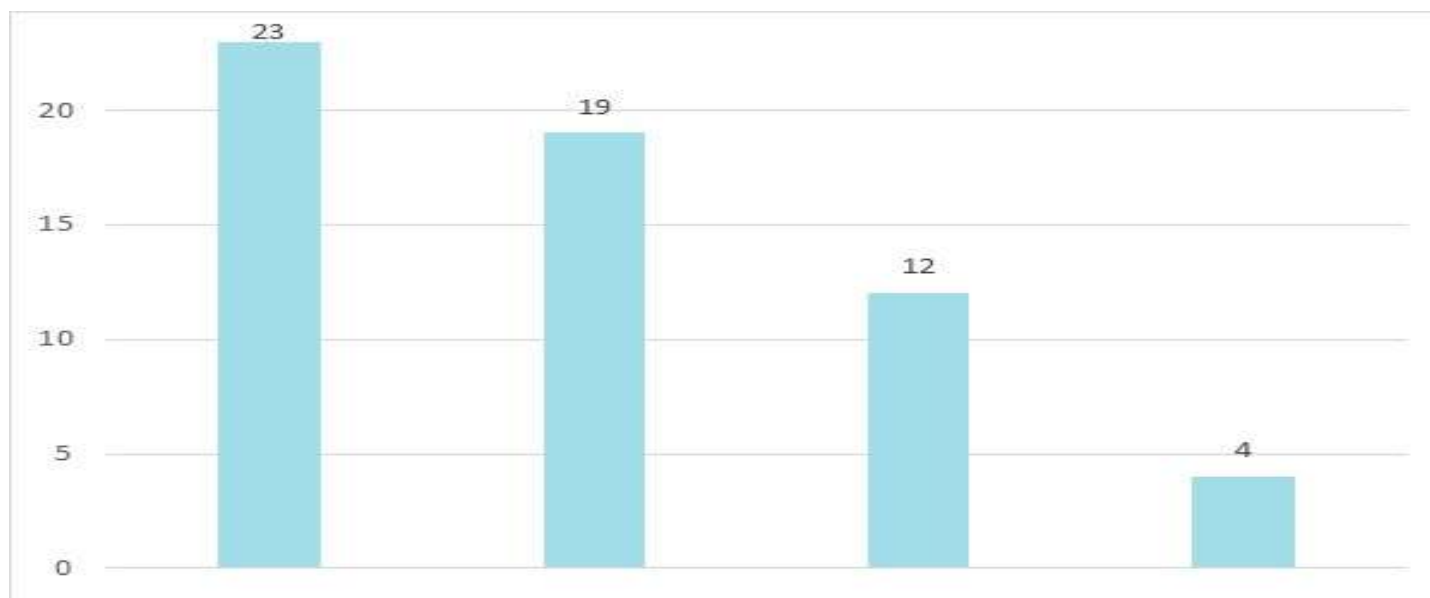
Etatene bare parkerer SØA ut fra en vurdering av måloppnåelse. Men med en slik beslutningsregel så blir nullalternativet per definisjon aldri anbefalt. (Kvalitetssikrer)

Noen anbefalinger (om nullalternativet og litt til...)

- Mer porteføljeinnrettet vurdering av hvilke KVVU-er som igangsettes
- KVVU-mandatet gir et viktig signal. Bør påpeke at null- og minimumsløsninger skal utredes seriøst
- Vurdere kritisk hvem som skal gjøre analysen
- Uavhengig blikk
- Bedre bruk av firetrinnsmetoden
- Tegn alltid opp prosjektlogikken (programteorien)
- Bruk empiri der det finnes!
- Legg like mye arbeid i ikke-prissatte som prissatte virkninger
- Mer transparente analyser
- Bruk SØA i den videre prosessen med å realisere nytte

Nytte realiseres ikke av seg selv!

Antall prosjekter (Berg mfl., 2021, Concept-rapport nr. 64)

DFØs veileder i gevinstrealisering

www.ntnu.no/concept